

Art terapija u odgojno-obrazovnom sustavu

Sabrina Mazzola Roguljić, mag.art.edu., C.A.G.S., R.N.C.P.

Centre Accueil Thérapeutique Temps Partiel, C.A.T.T.P. - Terapeutski centar za djecu i adolescente, Monaco, Francuska

The British School of Monaco

mazzola.sabrina@gmail.com

Sažetak

Art terapija postaje sve prisutnija u širokom spektru odgojno-obrazovnih institucija. Uvodi se i primjenjuje u centrima za mentalno zdravlje kao i u bolničkim ustanovama diljem svijeta od sredine prošlog stoljeća. Cilj art terapije u odgojno-obrazovnom sustavu je integracija učenika u školski sustav na emocionalnom, socijalnom i edukativnom nivou.

U pokušaju da udovolje obrazovnim zahtjevima, škole i predškolske ustanove osmišljavaju specifične programe kojima se pokušavaju približiti potrebama učenika. Izrael služi kao primjer uvođenja art terapeuta u školski sustav, gdje skoro svaka škola ima art terapeuta. Art terapeuti provode terapiju s učenicima koji se suočavaju s emocionalnim, razvojnim poteškoćama i teškoćama u učenju te ih imaju priliku promatrati u školskom okruženju i komunicirati s obitelji i nastavnicima, što pridonosi boljem razumijevanju prirode njihovih međuljudskih odnosa. Na osnovi procjene ponašanja učenika, njegovog emocionalnog stanja, eventualnih problema i njegovih potreba art terapeuti utvrđuju ciljeve i plan rada za pojedinca ili grupe nadopunjavajući postojeći obrazovni plan i program. Važno je napomenuti da art terapeuti u školama nisu tu samo za učenike, nego za sve sudionike sustava. Oni organiziraju radionice s djelatnicima škole kao i radionice s roditeljima. Art terapeuti u školama postaju poveznica između roditelja i djece, roditelja i učitelja, učitelja i djece, polazeći od činjenice da je u sistemu svaka karika važna.

Na području Hrvatske art terapeut je novo zanimanje. Art terapiju nalazimo u psihijatrijskim bolnicama i centrima za osobe s posebnim potrebama. Te radionice najčešće vode likovni pedagozi ili likovni umjetnici sa ili bez dodatne edukacije.

Ne može se očekivati skori ulazak art terapije u školski sustav, ali se možemo nadati da će već provedena internacionalna istraživanja o učinkovitosti art terapije u školama (Kaspy 2021, Regev 2021, Luzzatto 2021, Bowen-Salter 2021,...) utjecati na razmatranje ove mogućnosti.

Zahvaljujući art terapiji, razbija se stigma o mentalnom zdravlju, potiče se briga o sebi i drugima i poboljšava kvalitetu života. Ona djeluje preventivno, što može rezultirati zdravijim društveno prihvatljivijim ponašanjem, povećanim samopoštovanjem i pozitivnijim stavom o sebi, školi i učenju te bi upravo zato bilo zanimljivo proučiti ideju uključivanja art terapije u odgojno-obrazovni sustav.

Ključne riječi: *art terapija u školama, svijest o mentalnom zdravlju, psihološka edukacija, odgojno-obrazovni sustav, psiho-pedagogija, sistemski pristup*

1. Uvod

„Umjetnost čini nevidljivo vidljivim.“

Paul Klee

Djeca se izražavaju kroz igru, pokret i likovni izraz prije nego što razviju govor, nauče hodati ili pisati. Od samog rođenja dijete proživljava svijet kroz osjete i emocije. Iskustva koja stječe kao i traume koje proživljava u ranom razdoblju života (prije razvoja govora i intelektualnog mišljenja) ostaju zabilježena u tzv. „osjetilnom pamćenju” (Van der Kolk, 2014). Do tih informacija je teže doći riječima i logikom, a lakše putem osjetila, pokreta te kroz slobodan i spontan umjetnički izraz.

Osjećaji su izrazito važni kad govorimo o ljudskim iskustvima i razvoju. Korištenjem likovnih medija u art terapiji

pospješuje se povezivanje unutarnjih senzacija, osjećaja i iskustava s vanjskim svijetom i na taj je način omogućeno komuniciranje osjećaja koji se ponekad teško ili nikako ne mogu izraziti riječima (Winnicott, 1971). Art terapija nadilazi „puko” likovno izražavanje i stvaranje te se odvija u kontekstu terapijskog odnosa koji se koristi umjetnošću u svrhu izražavanja, identificiranja, razumijevanja i integriranja emocija, razrješavanja unutarnjih konflikata i traumatskih blokada. Jedan od njenih ciljeva je i osvještavanje i razvoj osobnih sposobnosti, kvaliteta, resursa te stvaranje pozitivnih mentalnih slika za kojima se može posegnuti u trenutku poteškoća (svatko posjeduje osobnu riznicu rješenja).

Kreativne umjetničke intervencije omogućuju rad s društveno i kulturno raznolikim grupama jer mogu nadići jezične barijere i oslanjati se na umjetničke forme (Van Westrhenen, Fritz, 2014). Art terapija je uobičajena u širokom spektru odgojno-obrazovnih institucija od ranog djetinjstva do adolescencije. Uvodi se i primjenjuje u centrima za mentalno zdravlje kao i u bolničkim ustanovama diljem svijeta.

2. Uspoređivanja, istraživanja i metode rada

2.1. Zašto uvesti art terapiju u škole?

Djeca veći dio dana provode u predškolskim ustanovama i školama, pa su odgajatelji i učitelji najčešće prvi koji identificiraju problem ili simptom djetetove emocionalne, razvojne, kognitivne ili bihevioralne teškoće. Svake školske godine učitelji i nastavnici dolaze do zaključka da je neke učenike vrlo teško ili nemoguće uspješno uključiti u proces učenja. Škola je suočena s izazovima ne samo u svrhu obrazovanja učenika nego i u svladavanju njihovih svakodnevnih problema i potreba. Naizgled nezainteresirano dijete može biti opterećeno osobnim i obiteljskim problemima te se iza njegove odsutnosti ili agresivnosti može skrivati tjeskoba, strah ili depresija. Anksioznost, strah, tjeskoba, perfekcionizam, emocionalna nestabilnost, ovisnost i agresivnost neki

su od simptoma koje susrećemo kod učenika i zato je neophodno na vrijeme uočiti, prepoznati i identificirati uzroke njihovog stanja ili ponašanja.

Cilj uvođenja art terapije u odgojno-obrazovni sustav je integracija učenika na emocionalnoj, socijalnoj i edukativnoj razini. Pokušavajući udovoljiti obrazovnim zahtjevima, škole i predškolske ustanove diljem svijeta osmišljavaju specifične programe kako bi zadovoljili potrebe učenika. Neke škole uvode art terapiju kao dio individualnog obrazovnog programa ili kao dodatni izvor pomoći nakon nastave.

U većini zemalja art terapeuti ulažu napore kako bi učvrstili svoji poziciju u obrazovnom sustavu, dok je u Izraelu situacija drugačija. Više od 3500 art terapeuta je zaposleno u školama, što bi značilo da u gotovo svakoj školi postoji art terapeut koji je službeno angažiran kako bi pružio emocionalnu podršku učenicima kojima je to potrebno.

Istraživač i art terapeut, Dafna Moriya, u knjizi „*Art therapy in schools: Effective Integration of Art Therapists in Schools*”¹, 2000., raspravlja o ulozi art terapije u izraelskim školama i općenito o strukturi potrebnoj za njezinu integraciju unutar obrazovnog sustava, navodeći izazove s kojima se suočavala te strategije koje su joj pomogle. Zajedno s art terapeutkinjom Sharon Snir, od 2013. godine provodi istraživanja o ulozi i učinkovitosti art terapije u obrazovnom

¹ Prijevod s engleskog: „*Art terapija u školama: efektivna integracija art terapeuta u školama*”

sustavu te su otkrića, modele, programe, iskustva i uvide učinile široko dostupnima kroz knjigu „*Integrating Arts Therapies into Education*”². U njihovom članku „Perception of Art therapy in Adolescents clients treated within the school system” (2020)³, Regev i Snir su od adolescenata s kojima su vodile istraživanja dobile odgovore da je jednosatna art terapija na njih djelovala vrlo smirujuće, pogotovo tijekom stresnog školskog dana, te da je seansa art terapije imala pozitivan utjecaj na njihove osjećaje i iskustva kasnije toga dana. Odnos između adolescenata i art terapeuta bio je za njih iznimno važan, opisali su ga kao brižan odnos pun povjerenja i poštovanja. Prostor art terapije vidjeli su kao svoje utočište i sklonište, mjesto i vrijeme za sebe, a prisutnost art terapeuta u školi tijekom dana su doživjeli kao poticajnu, podržavajuću, nešto što im daje dodatni osjećaj sigurnosti, pa je samim tim i čitav doživljaj škole bio ugodniji jer su se osjećali prihvaćenima i zapaženima. Učenici su naveli da im je oslobađanje osjećaja kroz art terapiju i rad na strahovima pomoglo smanjiti stres, lakše su se nosili sa školskim obvezama i zadacima, te su naučili kako ovladati svojom ljutnjom i ostalim dubokim emocijama. Zaključili su da su im seanse art terapije donijele osjećaj smirenosti, prihvaćenosti, samopouzdanja i samopoštovanja, te da su znatno poboljšali socijalne odnose.

² Prijevod s engleskog: „Uključivanje art terapije u edukaciju”

³ Slobodan prijevod s engleskog „Kako adolescenti vide art terapiju u školskom sustavu”

U knjizi (Regev i Snir, 2021) su izložena i istraživanja grupe art terapeuta (Ayalon, Belity, Frieman, Tamir Heller, Goldman i ostali) koji progovaraju o sistemskim aspektima rada u odgojno-obrazovnom sustavu i o specifičnim modelima rada u odgojno-obrazovnom sustavu („model otvorenog studija”, „model art terapije s učenicima agresivnog ponašanja”). Sistemski rad podrazumijeva rad s roditeljima, suradnju nastavnika i art terapeuta, ali ističu i važnost održavanja povjerljivosti u tom sustavu i raspravljaju o etici izlaganja radova nastalih u art terapiji. Smatraju da art terapija u školskom okviru pomaže učenicima u rješavanju emocionalnih problema, te prilagođava djecu s posebnim potrebama i teškoćama u učenju školskom sustavu. Anat Ayalon navodi da rad art terapeuta u školi ima tri značajke: (1) art terapeut ulazi u prostor u kojem učenik svakodnevno boravi te tako dobiva dodatne informacije o njegovom ponašanju, svjedoči njegovom razvoju i uviđa stvarne potrebe učenika, (2) cilj je art terapeuta identificirati poteškoće u razvoju učenika i potaknuti proaktivnu implementaciju rješenja te (3) art terapeuti koji rade u obrazovnom sustavu uporište su trima sustavima: obitelji, obrazovnom sustavu i osobnosti učenika (2021).

Navodi se da su roditelji ključni za uspjeh terapijskog procesa kod djece (Proulx, 2003), stoga je rad s roditeljima sve više zastupljen u terapijskom radu u školama. Nažalost, to nije uvijek moguće provesti zbog manjka broja sati za tera-

piju ili nedostatka svijesti roditelja o potrebi ili dostupnosti terapije. Pismeni pristanak roditelja je obavezan. Što Ministarstvo prosvjete jasnije definira i institucionalizira odnos između art terapeuta i roditelja, te što ga bolje podržavaju raspodjela sati i odgovarajući resursi, to će terapijski proces i promjene biti značajniji i rezultirati povećanom razinom suradnje roditelja i odgojno-terapijskog osoblja (Belity, 2021).

Ayalon (2021) naglašava da art terapija u obrazovnom sustavu treba na sustavnoj razini integrirati aspekte individualne terapije te navodi poteškoće u održavanju povjerljivosti unutar i izvan terapijskog prostora. Frieman (2021) dodaje da art terapeut mora poštivati privatnost učenika, pogotovo u suradnji s osobljem škole i u trenutku prenošenja informacija osoblju škole.

Njihova sveobuhvatna istraživanja i rezultati neophodni su za stvaranje novih teorija koje će poslužiti kao model terapijskog pristupa u školama.

Fuyuko Takeda u knjizi „*Art Therapy in Schools: Research and Practice*”⁴, ističe da je „nakon što je Ministarstvo zdravstva 2004. g. uvelo nacionalne okvire usluga, škola proširila svoju ulogu mjesta za poučavanje i učenje te je pružila široki niz usluga, uključujući terapijsku podršku” (prema Howie, Prasad i Kristel, 2013). Ovim su činom stvorena brojna radna mjesta za art terapeute u školama u Velikoj Britaniji.

⁴ Prijevod s engleskog: „Art terapija u školama: istraživanje i praksa”

Hoće li se art terapija uvesti i prihvatiti uvelike ovisi i o kulturološkom stavu zemlje prema umjetnosti općenito i o njezinoj ulozi u obrazovanju, kao i o stavu prema mentalnom zdravlju.

2.2. Razlike između učitelja i nastavnika likovnog odgoja (likovnih pedagoga) i art terapeuta

Oni kojima je art terapija nepoznata, art terapeute često poistovjećuju s učiteljima i nastavnicima likovnog odgoja. Međutim, postoji jasna razlika između likovnog pedagoga i art terapeuta, u obrazovanju, kao i u samom zanimanju i ulozi. Jedna od najvažnijih razlika između likovnog obrazovanja i art terapije su ciljevi: u likovnom obrazovanju naglasak je na estetskom, edukativnom i umjetničkom rezultatu, dok je cilj art terapije prije svega psihološke prirode.

Profesori likovne kulture su obučeni za prenošenje znanja teorijom te primjenu toga kroz praktični dio. Osim što se profesionalno obrazuju u vještinama vizualnog izražavanja, profesori likovne kulture poznaju i povijest umjetnosti te svoje učenike mogu voditi kroz nastavni proces u svim navedenim poljima te im pomoći u svladavanju i usavršavanju raznih likovnih tehnika. Likovni izričaj je pritom najčešće određen estetskim pravilima i umjetničkim normama, dok je kreativni proces često vođen ili potican, a najviši stupanj procesa učenja je završni

produkt (likovni rad), u većini slučajeva ocijenjen ili vrednovan brojčanom ocjenom od 2 (dovoljan) do 5 (odličan) te se smatra „uspješnim” ili „manje uspješnim», a katkad se može dovesti u vezu sa samom osobom, primjerice „nadaren si”, „ne ide ti baš crtanje ili slikanje”... Savjeti tijekom rada uglavnom su tehničke prirode i emotivni doživljaj osobe je manje važan (što naravno ovisi i o senzibilitetu učitelja i njegovom načinu rada). Zbog opsežnosti obrazovnog plana i programa, individualni pristup je otežan i okvir odabira tema je najčešće unaprijed određen te mora odgovarati planu i programu.

Art terapija je utemeljena na medicini, psihologiji, pedagogiji, rehabilitaciji te umjetnosti. Koristi se specifičnim jezikom, a njena etika i smjernice se u mnogočemu razlikuju od onih u školskom sustavu. Art terapeuti su najčešće likovni pedagozi, umjetnici, socijalni radnici, pedagozi, logopedi, defektolozi, psiholozi, koji se usavršavaju tijekom dvogodišnjih ili trogodišnjih diplomskih i post-diplomskih programa za art terapeute. Njihovo obrazovanje je usredotočeno na upoznavanje psiholoških procesa i patologija, metoda psihoterapijskih pristupa kao i na istraživanje kreativnih procesa, materijala, metoda, i dr. Postoje odvojene domene art terapije (arts therapies), ovisno o modalitetu koji se primijenjuje: art terapija koristi vizualne umjetnosti (slikanje, crtanje, modeliranje, kolaž, mozaik, digitalna umjetnost...), plesna

terapija stavlja tijelo, pokret i ples u prvi plan, muzikoterapija koristi glazbu kao medij (ritam, zvuk, slušanje i sviranje), a dramska terapija scenski izraz (pisanje, poezija, stvaranje priča, izrađivanje lutaka, role-play, gluma, improvizacije,...). Te podjele nisu striktno i međusobno se prepliću, a sve ovisi o opredijeljenju, afinitetu i specijalizaciji art terapeuta.

Ekspresivna art terapija koristi multimodalni pristup (Knill, Levin i Levin, 2005) te se služi svim vidovima umjetnosti kombinirajući i koristeći slike, simbole, snove, priče, glazbu (zvuk), ples, scenski izraz, poeziju, pokret, prelazeći pritom s jednog na drugo osjetilo. Inspiraciju crpi u tradicijama i ritualima starih civilizacija, a naglasak stavlja na zajednicu i na mogućnost interakcije većeg broja ljudi, što je čini posebno zanimljivom u školskom sustavu jer je možemo primjenjivati na cijelim razredima.

U samom procesu art terapije nije bitno usavršavanje tehnike nego otkrivanje karakteristika raznih medija i njihovih utjecaja na osobu koja stvara, te predlaganje osobi najadekvatnijih medija u datom trenutku. Art terapeut posvećuje pažnju čitavom procesu stvaranja, od izbora tehnike, boje, ideje ili teme, neverbalne i verbalne komunikacije do završnog rada. Proces je u većini slučajeva spontan i nesvjestan i vodi do konačnog produkta koji može, ali i ne mora, biti doveden do zadnjeg stupnja izrade. Naime, „stvaratelj” odlučuje što će učiniti sa svojim radom na način koji mu najbolje odgovara

(može ga ostaviti takvim kakav je, modificirati ga (dodati nešto ili oduzeti), a može ga i uništiti, (tzv. „simbolički akt”).

„Umjetnost može funkcionirati i kao znak i kao simbol, što govorni jezik teško postiže.”

Roland Barthes

Rad se smatra intimnim dijelom osobe, treba ga tretirati kao takvog, a razgovor o njemu mora biti pun poštovanja i uvažavanja. Odnos je „triangularan” pacijent – terapeut - umjetničko djelo (Schaverien, 2000.; Moon, 2010), čime dijalog postaje indirektan što uvelike olakšava pristup delikatnim temama. Nema pravog ili krivog „odgovora” ni ocjenjivanja pa time ni uspoređivanja, očekivanja, kritike ni konkurencije, što pridonosi osjećaju sigurnosti, prihvaćenosti i razvoju empatije.

Kvaliteta izrade i izraza nije važna, iako estetska komponenta može pridonijeti razvijanju i jačanju osjećaja samopoštovanja i samopostignuća.

Neverbalno izražavanje pogoduje i verbalnom otvaranju: pričajući o svom radu ili o simbolima osoba otkriva nešto o sebi i svom iskustvu. Ponavljajući teme, simbole, slike, osoba (u ovom slučaju učenik) nam komunicira svoje strahove, potrebe, traumatska iskustva. Art terapeut je obučen za prepoznavanje tih neverbalnih znakova i simbola te dopušta učeniku da se slobodno i metaforički izrazi. Simbol

je taj koji omogućuje prelazak iz nesvjesnog u svjesno. Art terapeut instiktivno prepoznaje učenikove granice, njegove mehanizme obrane te poštuje njegov ritam stvaranja, shvaćanja, osvještavanja, kristalizacije.

Art terapeuti primjenjuju i principe vizualizacije, meditacije i drugih regulirajućih metoda koje se u terapijskom radu kombiniraju s umjetničkim izričajem.

2.3. Uloga art terapeuta u školama

U knjizi „The handbook of school art therapy”⁵, 1997., Janet Bush naglašava važnost različitih uloga art terapeuta te spominje ulogu „Art Education Therapist” kojim se kombiniraju zvanja likovnog pedagoga i art terapeuta. Netko s tom ulogom može predavati likovni odgoj, ali istovremeno biti u mogućnosti identificirati i tretirati patologije uočene u učenikovom radu.

„Jedna od ključnih uloga art terapeuta je posredovanje u kreativnom procesu koji potiče učenje o samom sebi.”

Anat Heller

Art terapeuti pružaju terapiju učenicima koji se suočavaju s emocionalnim, razvojnim poteškoćama i teškoćama u učenju, te imaju priliku promatrati ih u njihovom okruženju i komunicirati s

⁵ Prijevod: „Priručnik art terapije u školama”.

obitelji i školskim osobljem, što može dovesti do boljeg razumijevanja prirode njihovih međusobnih interakcija (Regev, Green-Orlovich i Snir, 2015). Art terapeuti se prilagođavaju pojedincu ili grupi na osnovi procjene ponašanja, emocionalnog stanja, eventualnih problema i potreba, na način koji nadopunjuje postojeći obrazovni plan i program.

Postoji mnogo različitih načina djelovanja art terapeuta u školi. Art terapeuti u školama nisu tu samo za učenike nego i za sve sudionike sistema. Njihova je zadaća služiti školskim savjetnicima i učiteljima širenjem znanja o psihološkom razvoju djeteta te o umjetnosti kao mediju izražavanja. Prisustvo art terapeuta u školi olakšava učiteljima i nastavnicima rad i daje granice njihovoj ulozi. Art terapeuti organiziraju radionice s djelatnicima škole kao i radionice s roditeljima te postaju poveznica između roditelja i djece, roditelja i učitelja, učitelja i djece. Zahvaljujući kreativnim procesima art terapije osvješćuju se obrasci koji funkcioniraju u zajednici, kao i oni koji sprečavaju interakciju. Istražuje se koji se pojedinci osjećaju odbačenima i zanemarenima u sistemu, a koji preopterećenima odgovornostima te se na kreativan način utječe na njihovo uključivanje ili ravnopravnu podjelu uloga.

U kontaktu s učenicima učitelji i nastavnici otkrivaju svoje osobne okidače te shvaćaju kako je ono što ih najviše odbija, ljuti ili čak interesira kod učenika, dio i njihove osobne priče. Sagledavaju-

ći osobne prepreke kroz kreativnost i igru u sigurnom okruženju otvaraju se vrata osobnom otvaranju, aktivnom slušanju drugih, međusobnoj interakciji i trezvenom razrješavanju konflikata.

2.4. Art terapija s učenicima

Tijekom individualnih i grupnih art terapijskih radionica djeca kroz igru, spontan i kreativan izraz dolaze u kontakt sa sobom i upoznaju druge. Uviđaju da njihovi stavovi o tuđim radovima ovise isključivo o njihovim osobnim iskustvima, asocijacijama, osjećajima. Međutim, isto tako shvaćaju kako je tuđa reakcija odraz unutaršnjeg svijeta tog određenog pojedinca. Upravo se tako stvara empatija, uočavanjem i prihvaćanjem različitosti, ali i poistovjećivanjem s drugima. U međusobnom razgovoru djeca shvaćaju da kroz određene nedaće i probleme ne prolaze sama te su agresije i vršnjačko nasilje manje prisutni, što pridonosi osjećaju sigurnosti (za neku djecu škola je jedino mjesto u kojem mogu biti to što jesu).

U školi se često primjenjuje sistemska ekspresivna art terapija, pogodna za rad s velikim grupama, tzv. „Community Expressive Arts”. Ona se fokusira na razvoj pojedinca u socijalnom kontekstu. Zajedničko iskustvo i kontinuirani dijalog stvaraju podržavajuću zajednicu, gdje su autentičnost i identitet svakoga člana neophodan dio cjeline. Kroz takav sistem može se utjecati i na kolektivnu traumu koja je utkana u društvo, npr. nakon rat-

nih ili uznemirujućih događaja na nacionalnoj, državnoj ili kulturološkoj razini.

Huss (2016) zaključuje kako je grupna art terapija sa žrtvama rata ili preživjelicima prirodnih katastrofa omogućila međusobno razmjenjivanje traumatskih iskustava, ali i stvorila uzajamnu podršku i osjećaj povezanosti, što je rezultiralo osjećajem zajedničke obnove. Umjetnost stvara poveznicu prema svijetu, izvlači pojedinca iz izolacije i daje mu osjećaj da je viđen, doživljen i prihvaćen.

„Zajednica preuzima ulogu „svjedoka”, ona se koristi svojim osjetilima vida, sluha, dodira i osjeta da osvjedoči tuđe priče kroz umjetnost, poeziju, glazbu ili pokret.”

Melinda Meyer

Ponašanjem koje odstupa od norme dijete najčešće pokušava prenijeti informaciju o tome kako se stvarno osjeća ili što proživljava te je njegovo ponašanje vrlo često poziv u pomoć koji se ne bi smio zanemariti (npr. konfliktne situacije u obitelji, nasilje, zlostavljanje, teško financijsko stanje, osjećaj manje vrijednosti, fobije,...). Djeca mogu doživjeti određeni događaj traumatskim čak i ako se taj događaj sa stajališta odrasle osobe može činiti beznačajnim. Traumatski događaji uključuju mehanizme obrane kojima se čovjek instinktivno želi zaštititi od teških emocija potiskujući ih u nesvjesno. Uslijed tog procesa formiraju se i usva-

jaju nove reakcije i oblici ponašanja koji će možda biti neprihvaćeni i identificirani kao turbulentni ili problematični, ne uzimajući pritom u obzir mogućnost da su te reakcije ponekad zapravo jedini mogući odgovor živčanog sustava koji je proživio neki vid traume. Kroz likovne procese možemo svjedočiti emocije, blokade i traume kod učenika. Npr. kod djeteta ko-je koristi velike količine boje razlijevajući je izvan rubova slike ili mu se voda prelijeva iz posude, ili ima puno nenamjernih mrlja posvuda, možemo naslutiti da mu je živčani sustav „preplavljen” iz nekog razloga, te da mu je teško ili nemoguće u tom trenutku kontrolirati svoje emocije, a time i svoje radnje. U školi će se možda takvi i slični procesi protumačiti kao „nemar” te će učenici biti kritizirani, loše ocijenjeni ili čak kažnjeni. Učenikov likovni izraz zapravo je odraz njegovog unutrašnjeg stanja. Art terapeut će promatrajući učenika, njegov proces rada kao i njegovo verbalno i neverbalno izražavanje, ali i samu temu koja se likovno obrađuje, doći do određenih konstatacija te će vođenim pitanjima i neosuđujućim opažanjima pomoći učeniku da sam osvijesti uzroke svojih reakcija. Zahvaljujući odnosu povjerenja koji se stvara između učenika i art terapeuta, učenik dolazi do samostalnih zaključaka te povezuje proces stvaranja, ili sam produkt, sa svojim životom ili trenutnim stanjem. Umjesto kritiziranja, isključivanja ili sankcioniranja zbog svog ponašanja, kroz art terapiju učenik postaje aktivnim sudionikom u razumijeva-

nju, ali i u razrješavanju unutarnjih konflikata.

„Odnos je važan u svakom obliku psihoterapije. Odnos bi trebao imati kvalitetu podrške i „držanja” (tzv. Winnicottov „holding”) kako bi se osoba osjećala dovoljno sigurnom da istražuje i isprobava nove umjetničke izraze, nove misli i osjećaje. Možemo govoriti o potrebi za radoznalošću koja objedinjuje i naglašava osjećaj poštovanja, uvažavanja i brižnosti kao i razigranu znatiželju koja dopušta odlazak u daljnje i dublje istraživanje.”

H. Eberhart

Kreativni proces je povezan s rješavanjem problema, a dijete kroz igru i kreativnost usvaja nove obrasce ponašanja, usavršava motoričke i senzorne vještine, unapređuje pažnju, socijalno bolje funkcionira. Svjesno korištenje likovnog izričaja u svrhu oslobađanja osjećaja ili viška energije osnažit će dijete i omogućiti mu da upozna vlastite okidače, ali i načine samoregulacije. Art terapija pruža učenicima priliku da rade na preprekama koje mogu ometati njihov uspjeh u obrazovanju, vodeći ih kroz istraživanje i razumijevanje odbojnosti ili teškoća vezanih uz određeni nastavni predmet, temu gradiva ili možda uz nastavnika toga predmeta. Art terapeut će ponuditi kreativne metode pristupa poteškoći te će dijete pone-

kad ni ne znajući, kroz igru i slobodan i spontan izraz raditi na svojoj blokadi ili problemu.

Naprimjer, hiperaktivno dijete često izaziva negativne reakcije okoline, biva kažnjeno za svoje ponašanje te se s vremenom identificira kroz komentare svojih vršnjaka, roditelja i učitelja, smatrajući da nije u njegovoj bilo što promijeni. Taj osjećaj nesposobnosti postupno prelazi u agresivnost što može rezultirati ili delikventim ponašanjem (agresija prema van) ili povlačenjem u sebe, izoliranjem i samoranjavanjem (potisnuta ljutnja).

Usmjerimo li učenika prema likovnom izrazu, on će svoju energiju kanalizirati u nešto što će dati lik, formu, boju ili zvuk njegovoj kretnji, te postati smisljeno, kreativno i vizualno dostupno. Aktivno uključivanje učenika u proces koji prilagođava, a ne diskriminira njegovu problematiku ili simptom, utječe na stvaranje pozitivne slike o sebi. Usredotočujući se na kreativnost, tjelesne senzacije i emocije unutar procesa stvaranja, učenik ulazi u dijalog sa samim sobom, dopuštajući pritom tijelu da ispriča svoju priču na kreativan način te postaje sve svjesniji svojih unutarnjih potreba, okidača i vrijednosti. Ta saznanja mu uvelike pomažu u razumijevanju sebe, a time i upravljanju emocijama i samoregulaciji u školi. Osjećaji beznađa, nesposobnosti, samokritičnosti postupno se transformiraju u osjećaje snage, sposobnosti i ponosa.

„Kada se učenici osjećaju dobro, slobodni su se usredotočiti na proces učenja i svoje težnje usmjeriti na budućnost.”

Isis, Bush, Siegel, Ventura

3. Rasprava

3.1. Primjeri iz prakse

3.1.1. Psihološko-medicinski centar za djecu i mlade C.A.T.T.P. , Monaco

Centar je usmjeren na djecu sa psihološkim poteškoćama ili problemima u učenju, kao i na njihove obitelji. U Centru se provode individualne konzultacije i grupne radionice, ovisno o potrebi djeteta (kognitivna, psihomotorička, edukativna, logopedska terapija, art terapija, terapija konjima, legoterapija, i dr). Održavaju se i radionice podrške roditeljima (metoda Barkley; radionica art terapije roditeljdijete, itd).

Centar je usko povezan sa školskim sustavom te se organiziraju multidisciplinarni sastanci tijekom godine gdje liječnik (pedopsihijatar), terapeuti (psiholog, neuropsiholog, logoped, edukator, defektolog, socijalni radnik, art terapeut), osoblje škole (nastavnici, psiholozi, direktori, asistenti, socijalni radnici) izmjenjuju informacije o polaznicima Centra. Djecu dovode u Centar asistenti u nastavi jer se radionice odvijaju u vrijeme školske nastave (nastava traje od 8h do 16:30 h).

Na početku svake školske godine terapeuti Centra organiziraju predavanja asistentima u nastavi sukladno problemima na koje asistenti nailaze u radu s djecom. Tema se odabire u suradnji s asistentima, ovisno o njihovoj potrebi i interesu, te se predstavlja i obrađuje na teoretskim predavanjima i praktičnim radionicama. Tema se razmatra s više gledišta, ovisno o struci predavača. Neke od tema su: *Hipersenzibilitet kod djece s autizmom, Kako se nositi s emocijama, Anksioznost u djece, Alternativni pristup djeci s poteškoćama u govoru*, itd.

Prošlogodišnja tema bila je „Agresivnost”. Autorica teksta, zaposlena kao art terapeut u Centru, organizirala je radionicu art terapije zajedno sa dr. Renaud-Yang, pedopsihijatricom i voditeljicom Centra. Ciljevi radionice su bili sljedeći: približavanje i shvaćanje uzroka agresivnosti kod djece i mladih, podizanje svijesti o vlastitom stavu prema agresiji, pronalaženje načina pristupa učenicima, upoznavanje asistenata s procesom rada u art terapiji. Šezdeset asistenata je bilo podijeljeno u tri grupe i svaka radionica je trajala jedan sat.

Asistenti su bili pozvani prisjetiti se situacija vezanih uz agresiju u njihovom privatnom životu ili u školi te razmisliti i napisati svoju reakciju na to ponašanje, ali i na agresivnost općenito (obraćajući pozornost na sve senzacije i tjelesne doživljaje). Bili su iznenađeni prijedlogom zato što se često običava tražiti uzroke i rješenja isključivo kod djece,

zaboravljajući pritom na osjećaje ostalih sudionika sistema. Reakcija asistenata, profesora, odgajatelja na određeno ponašanje djeteta, kao i njihova direktna ili indirektna veza s određenom temom ili problematikom u tom je procesu izrazito važna te čini dio cjeline.

Nakon što su naveli svoja iskustva, koja su ostala anonimna, podijeljeni su u dvije grupe. Likovnim tehnikama na velikom papiru svaka grupa je vizualno predočila individualni doživljaj. Svaka osoba je prilazila papiru ostavljajući kratki zapis. Bilo je različitih odgovora i pristupa: šaranje papira crnom pastelom, crtanje raznih simbola (npr. crveno srce, upitnik, grom), zvuk uz udarac pastelom po papiru, ali i ostajanje po strani i odbijanje sudjelovanja. Svaki odgovor je bio važan, njihovo „ne” ili „da”, njihovi zvukovi, linije, boje, riječi, buka ili tišina. Oni koji nisu željeli sudjelovati bili su i dalje ravnopravni članovi zajednice, sudjelovali su kao promatrači i nisu bili „stigmatizirani” kao outsideri. Svaki pojedinac je dobio svoje mjesto u sustavu.

Posloženi u prostoru oponašajući konfiguracije sa svojih papira, počeli su međusobno komunicirati, gledati i svjedočiti jedni druge, smijati se pozama. U vrlo kratko vrijeme, svatko od njih postao aktivan sudionik, jer više nije bilo potrebno prezentirati svoje osjećaje nego opisati crtež pokretom. Unatoč različitosti svakog izraza i odgovora, svaka grupa se povezala te je, i ne znajući, kreirala nešto zajedničko. Svatko je našao svoje mjesto

unutar grupe, pa čak i oni koji prvotno nisu htjeli prisustvovati. Radionica se nastavila istraživanjem njihovih poza koje su kod nekih prešle u pokret. Zadnja faza je bio razgovor o procesu stvaranja te grupni i individualni osvrt na povezanost procesa, problematike (teme) i njihove osobne priče.

Ovakav tip višemodalne radionice art terapije (pisanje, crtanje, pokret, zvuk, improvizacija), omogućuje prilaženje samoj problematici na kreativan način. Ni jedan član se ne isključuje zbog njegove različitosti, dapače, svatko sudjeluje na sebi svojstven način. Ova konkrentna radionica je približila shvaćanje djeteta s poteškoćama, njegovo prihvaćanje ili neprihvaćanje u sustavu kroz osobne primjere i iskustva. Istaknula je važnost rada na senzibilizaciji čitavog sustava, a ne samo na pojedincu, te uključila kreativnost kao metodu *decentralizacije* (Knill, Levine i Levine, 2005)-udaljavamo se od „problema”, „*prepuštajući se imaginarnoj stvarnosti kroz igru, stvaranje umjetnosti ili ritual*” i kroz neplanirani tijek događaja spoznajemo nešto više o sebi i o mogućim rješenjima.

3.1.2. Privatna škola, Monaco

Autorica teksta radi nekoliko sati tjedno u školi kao „Art education therapist”, spoj profesora likovnog odgoja i art terapeuta. Radi individualno s učenicima u dobi od 10 do 16 godina. Priprema plan rada, određuje ciljeve učenja i osmišljava strukturu predavanja ovisno

o uzrastu učenika. Započinje sat pričajući o unaprijed predviđenoj temi iz povijesti umjetnosti, umjetniku ili tehnici. Pojašnjava teoriju i činjenice pozivajući na otvorenu komunikaciju. Učenik iznosi svoj sud o obrađivanoj temi, postavlja pitanja, obrazlaže i potkrepljuje svoje stavove povezujući ih sa svojim iskustvima. Autorica pomno osluškuje učenikovo izlaganje, ali i neverbalne komponente razgovora. Zanima se za učenikovo mišljenje te uzima u obzir njegovo stajalište iako se ponekad možda ne slaže s izrečenim. Art terapijsko iskustvo uvelike utječe na njenu ulogu profesora - senzibilizirana je za aktivno slušanje, intuitivno identificiranje emocija te detekciju eventualnih poteškoća i patologija koje proizlaze iz odnosa i kreativnog procesa (npr. potreba za perfekcionizmom, negativan unutarnji govor, manjak samopouzdanja, potisnute emocije, disleksija,...). Smatra da aktivno uključivanje učenika i njegovih osjećaja u razgovor pozitivno utječe na pamćenje i razvoj mišljenja te se teorija usvaja brže, lakše i detaljnije, pogotovo ako se potkrijepi vizualnim prikazima i praktičnim radom.

Umjetnički izraz je inspiriran teorijom ili umjetnikom te služi kao početna točka stvaranja, ali nije ograničen na temu, tehniku ili način rada. Učenika se ohrabruje da pronađe vlastiti, autentični, spontani izraz, te ga se potiče u njegovoj kreativnosti i promatra kamo ga inspiracija i mašta mogu dovesti (u

odabiru materijala, tehnike, načinu izvedbe, ali i u načinu razmišljanja i osjećanja...). U ovom procesu ne postoji pojam pogreške, samo mogućnosti širenja perspektiva. Spoznajući da kreativni proces ne može biti ni kriv, ni loš ni u jednom trenutku, učenici proživljavaju razne razine katarze. Zahvaljujući dobrom namjernom i neosuđujućem pristupu terapeuta, uvažavanju učenika i prilagođavanju njegovim potrebama, podupiranjem slobodnog istraživanja uz verbalno i kreativno izražavanje, učenik se počinje osjećati dovoljno sigurnim što ga vodi k otpuštanju kontrole. Emocije, psihičke blokade i osobne priče počinju izlaziti na površinu: strahovi, negativna uvjerenja: razočaranost, tuga, ali i radost i uzbuđenje zbog otkrivanja novih kreativnih pokušaja i doživljaja sebe i svojih vrijednosti. Pričajući o simbolima, linijama, formama, bojama i o proživljenom procesu rada, učenik se otvara u komunikaciji i često dovodi vanjski proces u vezu s unutarnjim. Autorica svakodnevno svjedoči pozitivnim učincima terapijskog vođenja nastave te proučava nepredvidljivost i preobražaj koje kreativni čin donosi sa sobom. Iznenaduje činjenica da ponekad učenik dolazi na sat umoran ili bezvoljan, ali čim se prepusti stvaranju postaje prisutan, njegovo držanje se mijenja, pogled postaje živ i znatiželjan, ideje se rađaju. S lakoćom se prelazi s jednog medija na drugi, npr. iz proučavanja i razgovora o portretima u povijesti umjetnosti stvara

se portret u glini koji dobiva tijelo i postaje lik s karakterom i pričom koje itekako možemo povezati s učenikom. Transformacija je očigledna, učenik koji je na prijašnjem satu gdje je morao biti koncentriran i rješavati određene zadatke osjećao umor, odjednom postaje inspiriran i dinamičan te ne želi otići nakon kraja sata. Autorica se pita kako bi izgledalo kad bi kreativnost bila sastavni dio svakog predmeta i kad bi učiteljima bila omogućena dodatna psiho-edukacija koja bi ih senzibilizirala za psihološki pristup učenicima.

Aktivno uključivanje kroz umjetnost dovodi do novog viđenja teme, problema, perspektive, novog znanja. Umjetnost nije lišena spoznaje, bez mašte nema učenja. Svaki put kad koristimo kreativni izraz ulazimo u rješavanje problema, a kroz kreativne procese učimo i spoznajemo sebe, okolinu, odnose, život....

3.1.3. Stručni skupovi učitelja likovne kulture i nastavnika vizualnih umjetnosti zadarske županije

U prosincu prošle godine autorica je sudjelovala na dva stručna skupa Zadarske županije na kojima je predstavila art terapiju učiteljima likovne kulture viših razreda osnovnih škola i nastavnicima vizualnih umjetnosti Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Zadru. Prikazana je vizualna prezentacija o art terapiji, od definicija i teorije do konkretnih primjera iz prakse. Likovnim radovima

djece učiteljima i nastavnicima je skrenuta pozornost na one elemente likovnih radova kojima bi se trebalo pridavati više pažnje, uz objašnjavanje patologija i njihovog prepoznavanja u procesima kreativnog rada. Izneseni su primjeri poželjnog načina razgovaranja s učenicima o njihovim (učeničkim) radovima. Skupovima je prisustvovao velik broj učitelja i nastavnika kojima je art terapija bila uglavnom nepoznata te su neki izjavili „da sam bar znala/znao prije, drukčije bih reagirala/reagirao”, „sad razumijem zašto je moj učenik ponavljao određene simbole”, „jedna učenica nije ništa htjela crtati i nisam znala kako da joj pristupim, motiviram je i ocijenim” itd.

Profesorica likovne kulture i nastavnica u školi primijenjene umjetnosti i dizajna, sažela je osvrt svojih kolega koji su prisustvovali skupu (Prilog 1). Nastavnica ističe da u radu s učenicima srednjoškolskog umjetničkog obrazovanja, gdje umjetnost predstavlja svakodnevni način izražavanja, nastavnici mogu naslutiti određene probleme učenika kroz njihove likovne radove. S jedne strane želi saznati „*kako pomoći učenicima, a pritom zadržati osjećaj povjerenja i neku vrstu autoriteta te dosljednost*”, a s druge strane navodi propust sustava jer neki nastavnici dolaze s akademija i fakulteta gdje nema kolegija psihologije i pedagogije, i ponekad su u neodumici kako pristupiti određenim problemima. Nadalje ističe da bi art terapija u školama bila vrlo korisna, pogotovo u umjetničkim školama, kao i usavršavanje

nastavnika koji bi rado odvojili vrijeme za upoznavanje načina rada u art terapiji „a posebno s težištem na konkretne situacije u razredu i postupanju uslijed problema”. Nastavnica primjećuje da je predavanje autorice ovog članka zainteresiralo veću grupu nastavnika za istraživanje metoda rada u art terapiji kojima bi se mogao identificirati problem, reagirati pravovaljano te pridonijeti mentalnom zdravlju učenika. Metaforički zaključuje: „Učenike učimo da umjetnost može mijenjati svijet pa bi tako i novi pristup mogao mijenjati, odnosno rasvijetliti i neke dječje unutarnje svjetove”.

Stavovi nastavnika iskazani u tekstu kolegice Vukojević govore o realnoj nužnosti shvaćanja djetetovog ponašanja u odgojno-obrazovnom okruženju, ali isto tako i o potrebi dodatnog usavršavanja učitelja i nastavnika ili uključivanja art terapeuta u rad škole.

4. Zaključak

Art terapija u Hrvatskoj je u svojim počecima, pa je teško očekivati da ćemo je uskoro ugledati u školskom sustavu. Pogotovo zato što postoji tendencija da se likovna kultura u osnovnim školama izbacila iz redovnog programa i svede na izborni predmet. Pred nama su godine dokazivanja i istraživanja prije nego što art terapija postane dio školskog sustava. Trebalo bi se dakako poslužiti dosadašnjim iskustvima, istraživanjima, primje-

rima i dostignućima škola u svijetu gdje je art terapija sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava, te iskoristiti i uključiti u program već provjerene metode i načine rada koji su dokazano djelotvorni.

Dobri rezultati su najveći pokretači promjena te je dovoljan jedan nastavnik educiran za art terapeuta da organizira i vodi radionice art terapije u školi, da promatra razvoj i funkcioniranje pojedinca, razreda ili čitave generacije te na osnovu rezultata procjeni i ustanovi učinke art terapije na učenike i na društvo.

Art terapijom umanjujemo stigmatu o brizi za mentalno zdravlje te se pojedinca potiče da se brine o sebi i drugima. Sposobnost razumijevanja iskustva druge osobe i identificiranja emocija u vezi s tim, može potaknuti jači osjećaj zajednice. Art terapija djeluje preventivno što može rezultirati zdravijim i društveno prihvatljivijim ponašanjem, povišenim samopoštovanjem, prihvaćanjem različitosti i pozitivnijim stavom o sebi, školi i učenju.

Shvati li pojedinac i prihvati li svoje osjećaje i svoju autentičnost i osjeti li se ravnopravnim članom društva u kojem je njegov glas važan, imat ćemo generaciju zadovoljnih učenika, spremnih sagledati druge kroz empatičnu prizmu. Tako uvelike smanjujemo niz problema s kojima se učenici suočavaju: od nesnalaženja u sustavu (što rezultira budućim promašenim zanimanjima) do nasilničkog ponašanja u školama ili čak brojnih samoubojstava mladih.

Kad se uzme u obzir dobrobit art terapije, kao i svi načini na koje ona u konačnici može pridonijeti pojedincu, školi, obitelji i društvu, bilo bi zanimljivo proučiti ideju njenog uključivanja u odgojno-obrazovni sustav. Jedan od projekata na kojima autorica radi je i osmišljavanje modula senzibilizacije odgajatelja i profesora za art terapiju.

Kod uvođenja promjena i noviteta najvažnije je da škola uvidi zanimanje i potrebu za uključivanjem art terapije u školski sustav i da se svi sudionici školskog sustava usklade u toj ideji, jer je bez međusobnog odobrenja i suradnje, nemoguće započeti s ovakvim programom.

5. Literatura

- Atkins, S. i Eberhart, H. (2014). *Presence and Process in Expressive Arts Work At the Edge of Wonder*. Jessica Kingsley Publishers.
- Atkins, S. i Williams D. L. (2007). *Sourcebook in Expressive arts therapy*, Parkway Publishers, Inc.
- Ayalon, A. (2021). The Collaborative Arts Therapist-Teacher Model: Theory and Practice. *In Integrating arts therapies into education: A collective volume*. Routledge.
- Belity, I. (2021). Working with parents within the education system. *In Integrating arts therapies into education: A collective volume*. Routledge.
- Bush, J. (1997). *The handbook of school art therapy*, Charles Thomas Pub Ltd.
- Frieman, N. (2021). Maintaining Therapeutic Confidentiality in the School System. *In Integrating arts therapies into education: A collective volume*. Routledge. Regev, D., & Snir, S. (Eds.). (2021). *Integrating arts therapies into education: A collective volume*. Routledge.
- Geller, S. M. i Porges, S. (2014). Therapeutic presence: Neurophysiological mechanisms mediating feeling safe in therapeutic relationships, *Journal of Psychotherapy integration*, 24(3), 178-192. <https://doi.org/10.1037/a0037511>
- Harpazi, S., Regev, D., Snir, S. i Raubach-Kaspy, R. (2020) Perceptions of Art Therapy in Adolescent Clients Treated Within the School System. *Frontiers in Psychology*, 11, 518304. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.518304>
- Howie, P., Prasad, S. i Kristel, J. (Ur) (2013) Using Art Therapy with Diverse Populations: *Crossing Cultures and Abilities*. Jessica Kingsley Publishers.
- Huss, E. (2015). *A theory based approach to art therapy*, Routledge
- Isis, P., Bush, J., Siegel, C. i Ventura, Y., (2010). Empowering students through creativity. *Journal of the American Art therapy Association*, 27.
- Karkou, V. (2010). *Art therapies in school, research and practice*. Jessica Kingsley Publishers
- Knill, P., Levine, E. i Levine, S. (2005). *Principles and practice of expressive arts therapy*. Jessica Kingsley Publishers

- Moriya, D. (2000). *Art therapy in schools: Effective Integration of Art Therapists in Schools*. D. Moriya
- Moriya, D. (2006). Ethical Issues school art therapy. *Art therapy: Journal of American Art Therapy Association*, 23(2), 59-65.
- Meyer DeMott, M. A. (2016). *Expressive Arts. Reconstructing Meaning After Trauma* (pp. 153-166). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-803015-8.00010-3>
- Proulx, L. (2003) *Strengthening Emotional Ties Through Parent-Child-Dyad Art Therapy: Interventions with Infants and Preschoolers*. Jessica Kingsley Publishers.
- Regev, D., Green-Orlovich, A. i Snir, S. (2015). Art therapy in schools, The therapist's perspective. *The Arts in Psychotherapy*, 45, 47-55.
- Regev, D. i Snir, S. (Ur.) (2021). *Integrating Arts Therapies into Education*, A collective Volume, Routledge
- Schwartz, N., Snir, S. i Regev, D. (2018). The therapeutic presence of the art therapist. *Art Therapy*, 35(1), 11–18. <https://doi.org/10.1080/07421656.2018.1459115>
- Snir, S., Regev, D., Keinan, V., Abd El Kader-Shahada, H., Salami, A. i Mekel, D. (2017). Art therapy in the Israel education system, a qualitative meta-analysis. *International Journal of Art Therapy*, 1–11. <https://doi.org/10.1080/17454832.2017.1409775>
- Škrbina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*, Veble Commerce
- Van der Kolk, B. (2015). *The body keeps the score*. Penguin Books
- van Westrhenen, N. i Fritz, E. (2014). Creative arts therapy as treatment for child trauma: An overview. *The Arts in Psychotherapy*, 41(5), 527–534. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2014.10.004>

Prilog 1.

Tekst Bojane Vukojević, profesorice likovne pedagogije

„U radu s učenicima u sustavu srednjoškolskog umjetničkog obrazovanja, uz velike pozitivne i motivirajuće stavke, nastavnici se nerijetko susreću s problemima koji možda ne izlaze na vidjelo u srednjim školama drugog tipa. To je prednost, jer imamo mogućnost pokušati pomoći učeniku ili učenici, ali ujedno je i veliko opterećenje za nastavnika koji se pita ne odmaže li možda učeniku svojim pokušajima upitno stručne pomoći. Dodatno, kod većine nastavnika javlja se neka vrsta frustracije što se suočavaju s teškim temama za koje prethodno nisu bili pripremani ili se s tim nisu suočili za vrijeme studiranja. Problemi učenika su raznovrsni. Trebamo razumjeti bolje i lošije dane i sukladno tome osmisliti potpuno nove zadatke i situacije koje neće naškoditi radnoj atmosferi razreda. Učenici koji imaju problema s mentalnim zdravljem pokazuju svoje stanje na razne načine, a nekad o tome šute, povlače se u

sebe i odbijaju suradnju. Kako pomoći učenicima, a pritom zadržati osjećaj povjerenja i neku vrstu autoriteta te dosljednost? U srednjoj umjetničkoj školi rade nastavnici koji su završili inženjerske fakultete, fakultete dizajna, filozofske fakultete i umjetničke akademije te manji broj onih koji su se obrazovali u likovnoj pedagogiji. Neki od nastavnika tijekom studija nikada nisu imali kolegije koji se tiču psihologije djeteta, a stručnih usavršavanja na tom području jako je malo. Dodatno, uvijek postoji neka vrsta straha da nisu dorasli problemu i kako bi svojim poduzimanjem mogli napraviti situaciju još i gorom. Propust sustava je što kao najbitnije kolegije ne vide one koje se bave psihologijom djeteta i terapijom koja bi mogla prevenirati ili koja bi barem predložila modele što bismo ih mogli koristiti u školskom okruženju. Posebno u umjetničkim školama, trebalo bi dati veći značaj art terapiji koja bi nastavnicima omogućila načine pristupa djetetu s problemom u danim trenucima. Isto tako, poznavanjem nekih osnovnih smjernica art terapije, mogli bismo na vrijeme reagirati i doskočiti problemu prije nego se on počne ispoljavati u težem obliku. Iz iskustva kolektiva u kojem radim, znam da bi većina nastavnika bila spremna odvojiti svoje vrijeme i upoznati se s osnovama art terapije, a posebno s težištem na konkretne situacije u razredu i postupanju uslijed problema. Učenike učimo da umjetnost može mijenjati svijet, pa bi tako i novi pristup mogao mijenjati odnosno rasvijetliti i neke dječje unutarnje svjetove.

Predavanje Sabine Mazzola Roguljić potaklo je veću grupu nastavnika na dodatno zanimanje za temu. U okružju u kojem se često osjećamo bespomoćni i nemoćni pomoći učeniku, primjeri koje je kolegica Mazzola Roguljić navodila bili su kao slamka spasa. Dakle, zaista je moguće prepoznati konkretan problem učenika? Znači, postoje načini koji mogu učenika smiriti i potaknuti na daljnje djelovanje u pozitivnom smjeru? Postoje metode kojima možemo pomoći sami sebi kako stres oko posla ne bi postaopreopterećujuć. Ukoliko postoji mogućnost, nastavnici bi svakako bili voljni prisustvovati daljnjim predavanjima i radionicama gdje bi se kroz konkretne situacije mogli upoznati s primjerima likovnih intervencija koje bi u konačnici mogle značajno pridonijeti mentalnom zdravlju učenika.”